

رهیافت‌های توسعه اکوتوریسم روستایی در روستای مهرنجان شهرستان نورآباد ممسنی، استان فارس: مطالعه‌ای کیفی

مهدی میرزاده‌کوهشاهی^۱، امیررضا خاوریان گرمسیر^۲، منارستمی^۳

DOI:10.22034/jtd.2023.391238.2755

چکیده

گردشگری به دلیل حوزه‌های وسیع و قابلیت‌های متنوع و متعدد موجود در آن رهیافت نوین منبع درآمد به شمار می‌آید که در نتیجه موجب اشتغال‌زایی و توسعه زیربنایی در مناطق مستعد می‌شود. در میان انواع گردشگری می‌توان به اکوتوریسم اشاره کرد که بر ادغام حفظ محیط زیست، آشنایی با فرهنگ جوامع، توجه ویژه به جاذبه‌های طبیعی بکر و اشتغال جامعه محلی استوار است که در نتیجه سفرهای پایدار را به همراه دارد و در صنعت گردشگری جایگاه ممتازی دارد. مقاله حاضر با هدف شناسایی و تدوین شاخص‌های مؤثر در توسعه اکوتوریسم روستایی با استفاده از روش تحلیل محتوا در روستای مهرنجان است. این پژوهش، از نظر ماهیت، کاربردی و، از نظر روش مطالعه، توصیفی - تحلیلی است. روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات پژوهش دوروش مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه بوده است. مشارکت‌کنندگان این پژوهش همه کارشناسان و نخبگان محلی و نهادهای مرتبط هستند که در نهایت ۲۶ نفر از آن‌ها به صورت گلوله‌برفی انتخاب شدند. برای این منظور، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است که نتایج با نرم‌افزار مکس کیودی‌ای (MAXQDA) تحلیل شدند. در بیانی کلی می‌توان گفت که، با توجه به توان‌های بالای اکوتوریستی منطقه، استفاده چندانی از توان‌های منطقه نشده است. همچنین، نتایج به دست آمده از اولویت‌بندی شاخص‌ها حاکی از این است که بازسازی بافت قدیم روستا پس از زلزله و ایجاد طرح پله‌ای خانه‌ها برای جذب گردشگران و ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی به منظور اشتغال‌زایی از طریق توسعه اکوتوریسم به منزله مهم‌ترین کد محوری و تأثیرگذارترین راهبرد مطرح است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۶

واژه‌های کلیدی:

توسعه روستایی، اکوتوریسم، جامعه محلی، تحلیل محتوا، روستای مهرنجان

مقدمه

امروزی است که به‌مدد بهبود وضعیت حمل‌ونقل و دید عمومی به آن و قرارگیری نسبی این صنعت در سبب نیازهای اساسی زندگی می‌تواند جایگزین مناسبی در اقتصاد کشورهای متکی به نفت محسوب شود و می‌توانیم با برنامه‌ریزی‌های مناسب از آن سود جوییم (Nargesi & et al., 2015: 42). به گفته بسیاری از صاحب‌نظران، براساس استانداردهای جهانی، زمانی توسعه اکوتوریسم در یک کشور قابل قبول است که

گردشگری بین مردم دنیا مانند پلی ارتباطی عمل می‌کند که، برخلاف دیگر صنایع، حداکثر استفاده را از مردم دارد که از این نظر جایگاه ویژه‌ای را در اقتصاد جهان به خود اختصاص داده است. با توجه به مبهم بودن آینده اقتصادی کشورهای وابسته به نفت و متأثر بودن بیش از حد صنعت نفت به شرایط سیاسی جهان، صنعت گردشگری یکی از پول‌سازترین صنایع موجود

۱. استادیار، عضو هیئت علمی دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران.

۲. استادیار، عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول). a.khavarian@geo.ui.ac.ir

۳. مدرس، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران.

میانگین اقامت نصف گردشگران دنیا بین ۸ تا ۱۴ روز باشد و هر گردشگر به طور میانگین بین یک هزار تا یک هزار و پانصد دلار درآمد ارزی وارد کشور مقصد کند (Sadegh & Jadiri Abbasi, 2014: 2). رسیدن به توسعه به عوامل مختلفی بستگی دارد که به اعتقاد اقتصاددانان، در کشورهای عقب مانده، توسعه روستایی موتور محرکه توسعه است و برای رسیدن به آن، در کنار سایر اقدامات روستایی، اکوتوریسم به اقتصاد مکمل در نظر گرفته می شود. از گذشته تا کنون، نوع نگرش، دانش و زندگی روستاییان، شیوه های بهره برداری و حتی ساختار فضایی - کالبدی روستاها همه نشان دهنده رابطه منطقی انسان با محیط است که انسان ها، ضمن رعایت سادگی، باید از منابع و امکاناتی که محیط طبیعی در اختیارشان قرار داده است حداکثر کارایی و مطلوبیت را کسب کنند و در واقع جوامع روستایی دانسته یا نادانسته باید به تعادل مناسبی از اصول پایداری حاوی سه جنبه زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی برای تضمین ثباتشان در روستا در درازمدت دست یابند. همچنین، نتایج تحقیقات مربوط به جوامع روستایی و تجربیات آن ها در زمینه توسعه اکوتوریسم خصوصاً در کشورهای جهان سوم حاکی از آن است که خواست و تمایل جامعه محلی نقشی کلیدی در توفیق یا عدم توفیق توسعه دارد. طبیعت روستای مهنجان بسیار چشم نواز و بکر است که زیبایی هایش چشم هر تازه واردی را به خود خیره می کند. آب و هوای دلپذیر و مطبوع مهنجان ناشی از قرارگیری آن در کنار رودخانه فهلیان و در دامنه کوه است که شباهت زیادی با روستاهای گیلان دارد. همچنین، باغات، شالیزارها و مزارع سرسبز ثمره این موقعیت جغرافیایی روستا است و، تا قبل از زلزله، عموم مصالح به کاررفته در خانه ها سنگ، خشت و گل بود و مانند بسیاری از روستاها سوغات محلی این منطقه ناشی از منابع موجود در منطقه است و رنگ و بوی دامداری و کشاورزی دارد. اما باید در کنار توان های فراوان در زمینه اکوتوریسم به معضلات و چالش های موجود در روستای مهنجان، که تا به حال مانع پیاده اجرای اکوتوریسم شده، اشاره کرد. به طور کلی، در روستای هدف گردشگری در وهله اول می توان نبود زیرساخت های گردشگری و عدم استفاده از ظرفیت های گردشگری روستا را مهم ترین مشکلات در نظر گرفت. از دیگر مشکلات روستا، تکمیل نکردن طرح هادی است که، با توجه به علاقه اکوتوریست ها به بازدید مناطق بکر، اجرای طرح مذکور موجب توسعه اقتصادی روستا خواهد شد. یکی از مشکلات

اساسی صنعت گردشگری در ایران مشکل اطلاع رسانی ناقص، بهره نبردن از فناوری های اطلاعاتی و شبکه های اجتماعی است. بنابراین، دولت بایستی با شناسایی مکان های کمتر شناخته شده و تبلیغات وسیع به هدایت گردشگران بپردازد و ورود گردشگران به مناطق بکر و کمتر شناخته شده می بایست با فرهنگ سازی و آموزش همراه باشد؛ زیرا در سال های اخیر شاهد تخریب ها و برخی آلودگی های زیست محیطی از طرف گردشگران بوده ایم. برخلاف پتانسیل های متنوع در زمینه اکوتوریسم در روستاها، توجه ویژه ای از طرف مسئولان (استاندار، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و حتی مسئولان ورزشی) مبنی بر اقدامی برای توسعه آن نشده است. در نهایت، قابل ذکر است که پس از بررسی های میدانی در روستای مهنجان، با وجود اینکه این منطقه منطقه نمونه گردشگری و نگین روستاهای سرحدی شهرستان ممسنی است، شاهد تمامی مسائل و معضلات ذکر شده در بالا بودیم که انجام پژوهش حاضر را ضروری می کرد. هدف از این پژوهش شناسایی و تدوین شاخص های مؤثر در توسعه اکوتوریسم روستایی در روستای مهنجان است. با توجه به اکتشافی بودن پژوهش، ضرورتی برای طرح فرضیه وجود ندارد و با پرسش شروع می شود که در پژوهش حاضر نگارندگان به دنبال پاسخ جامعی برای پرسش های ذیل هستند:

- ۱- مهم ترین شاخص های توسعه اکوتوریسم در روستای مهنجان چیست؟
- ۲- اولویت بندی شاخص های توسعه اکوتوریسم در روستای مهنجان به چه شکلی است؟

مبانی نظری گردشگری و گردشگری روستایی

گردشگری پدیده ای دوسویه است: یعنی از یک سو عامل بالقوه ای برای پیشرفت فرهنگی و اجتماعی - اقتصادی قلمداد می شود و از سوی دیگر موجب نابودی محیط و هویت محلی می شود (Kiper et al., 2017: 293). چرخه اجرایی کردن گردشگری در کشورهای در حال توسعه منافع اقتصادی آن ها است که در سال ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰، درست زمانی که بانک جهانی و دولت ها دو نهاد توسعه، گردشگری را فعالیت مؤثر برای ارزآوری و اشتغال دانستند، نخستین زمان رشد گردشگری بود (Goodwin, 2007: 84). اخیراً، رقابت تنگاتنگی بین کشورهای جهان برای دستیابی به مزایای زیست محیطی، اقتصادی و فرهنگی

و مجرای مناسبی برای پایداری زیست روستایی است و، در دوره‌ای که محیط‌های روستایی در سایه صنعتی شدن، زوال منابع، گردشگری انبوه و مهاجرت روزافزون روستاییان به شهرها به مکان‌هایی منزوی و فاقد کارکرد مؤثر اقتصادی تبدیل شده‌اند، اکوتوریسم این قابلیت را دارد که پویایی اقتصادی را در عین پایداری فرهنگی و زیست‌محیطی جوامع روستایی حفظ کند. از همین رو، توسعه اکوتوریسم راهبرد مناسبی برای بهبود اشتغال روستایی، کاهش مهاجرت به شهرها و حفظ محیط زیست است.

با وجود این، دو نظریه برای دستیابی به توسعه روستایی و اهداف مربوط ارائه داده‌اند: (۱) گروه اول شامل افرادی است که معتقد هستند در محیط روستایی باید بر توسعه کشاورزی تأکید داشت که در نتیجه توسعه کشاورزی به توسعه روستایی منتهی می‌شود و (۲) گروه دوم افرادی هستند که بر توسعه صنایع روستایی در کنار کشاورزی تأکید دارند و توسعه صنایع را اقتصاد مکمل در نظر می‌گیرند. در ابتدا، آنچه با عنوان برنامه‌ریزی روستایی با توجه به خط‌مشی‌ها و سیاست‌های موجود مطرح می‌شد بر بهبود وضعیت کشاورزی و صنعت در روستاهایی که دارای چارچوبی سنتی هستند تأکید داشت. نتیجه این برنامه‌ریزی افزایش رفاه در جوامع روستایی بود و این برنامه‌ها در قالب فعالیت‌های فیزیکی و کالبدی به اجرا در می‌آمد. اما امروزه، با توجه به مفهوم جامع توسعه پایدار و تحقیقات همه‌جانبه در زمینه توسعه، بر همگان ثابت شده است که توسعه صنعتی و کشاورزی فقط بخشی از مفهوم عام توسعه در نواحی روستایی را در بر می‌گیرد که این موضوع صرفاً با مطالعه این نواحی در چارچوب‌های سطوح تشکیل‌دهنده توسعه از جمله توسعه منطقه‌ای و ملی و کلان‌توجهی و فهمیده می‌شود. آنچه در این بین بیش از هر چیز به‌منزله عاملی مهم در بهبود وضعیت اقتصادی جوامع خودنمایی می‌کند و با توجه به مفهوم توسعه می‌تواند عاملی برای نیل به توسعه پایدار باشد مفهوم گردشگری روستایی است که از دهه ۱۹۸۰ به‌صورت جدی در کنار مفاهیمی چون اکوتوریسم، گردشگری سبز و اکوتوریسم مطرح شد. علاوه بر عوامل ذکر شده، عوامل دیگر تأثیرگذار در توسعه روستایی عبارت هستند از:

۱. گردشگری و سازوکار توزیع ثروت تجدیدشده: یکی از تشویش‌های همیشگی اقتصاددانان همواره توزیع درآمد بوده است. آدام اسمیت، با اینکه پدر علم اقتصاد است، بیشترین تأکیدش بر ماهیت و علل ثروت است،

گردشگری، خصوصاً رقابت در افزایش اشتغال و کاهش تورم در مناطق متبوع خودشان شکل گرفته است. طبق برآورد شورای جهانی و گردشگری، از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰، رشد تراکمی ۴۰ درصدی در تقاضای گردشگری وجود داشت که افزایش دریافتی به همراه افزایش اوقات فراغت و تقسیم کار موجب افزایش تقاضای گردشگری شد؛ برای مثال، می‌توان به افزایش تقاضا برای مناطق روستایی، که تاکنون منزوی بوده‌اند، اشاره کرد (Ash, 1972: 219). این گردشگری را می‌توان «گردشگری روستایی» و «اکوتوریسم» نامید.

گردشگری روستایی و اکوتوریسم نقش مهمی در توسعه اقتصادی مناطق محروم دارای جاذبه‌های گردشگری دارند (Dorobantu & Nistoreanu, 2012: 3). از پیش‌فرض‌های زیرساخت اولیه و آغازین گردشگری روستایی می‌توان به ایده جمع‌آوری بسته‌هایی از فعالیت‌های سنتی مربوط به میهمان‌نوازی و استراحت اشاره کرد (Nastase, 2006: 5). گردشگری روستایی مستلزم همکاری مقامات، صنعت گردشگری، گردشگرها و جامعه محلی است (Bjork, 2007: 25) و از موضوعاتی همچون حفاظت از محیط زیست، برابری اجتماعی و آموزش زیست‌محیطی برای حفظ حیات اقتصادی بدون آسیب زدن به محیط زیست حمایت می‌کند (Powell & Ham, 200: 468). ترکیبی از سه جزء میراث تاریخی، فرهنگی و منابع طبیعی (آستانه جغرافیایی) و توانمندی‌های محلی از مهم‌ترین عوامل برجسته‌سازی و تفاوت روستاها برای شکل‌گیری گردشگری هستند (Akman & et al., 2013: 34). یکی از مهم‌ترین گردشگری‌هایی که این سه مؤلفه را ترکیب می‌کند و موجب اجرای آن‌ها در مناطق روستایی می‌شود اکوتوریسم است (Kiper & et al., 2017: 294).

آنچه مفهوم سنتی گردشگری روستایی بیش از هر چیز بر آن تأکید دارد آن دسته از درآمدهایی است که مردم نواحی روستایی از راهی غیر از کشاورزی و فعالیت‌های مرتبط با آن از طریق به نمایش گذاشتن زندگی عادی و روزانه خود برای گردشگران (مانند غذای محلی، آداب و رسوم، صنایع دستی و محصولات محلی) به دست می‌آورند، اما در قالبی کلی به آن دسته از فعالیت‌هایی گفته می‌شود که در محیط‌های روستایی یعنی مکان‌هایی غیرشهری، که بیشترین وابستگی را به زمین و فعالیت‌های اقتصادی وابسته به آن دارند، انجام می‌شود و موجب بهبود اقتصاد جامعه روستایی می‌شود. از این منظر، گردشگری روستایی بستر

اما برای اولین بار دیوید ریکاردو محور اصلی کتابش^۱ را توزیع ثروت قرار داد و بین سه طبقه مالک، سرمایه‌دار و کارگر به بحث توزیع درآمد حاصل از زمین پرداخت. وی راه موفقیت در این بخش را طرح قوانین توزیع درآمد به نسبت تولیدات پیشنهاد کرد که، با گذر زمان و از بین رفتن نظام فئودالی و زمین‌داران بزرگ و تصویب قانون اصلاحات ارضی و تغییر در نوع مالکیت، بسیاری از روستائیان صاحب زمین شدند. به این ترتیب، در بسیاری از روستاها با ایجاد منازل مسکونی با معماری ارگانیک با استفاده از منابعی که طبیعت در اختیار جامعه محلی گذاشته بود همراه با دانش بومی ساکنان، آداب و رسوم محلی، محصولات بومی و طبیعت بکر و دست‌نخورده شرایط اولیه اکوتوریسم در این مناطق فراهم شد. از آنجایی که محور اصلی اکوتوریسم کمک به توسعه اقتصاد محلی است، با شناخته شدن این مناطق روستایی به گردشگران هم در سطح محلی، منطقه‌ای و ملی و هم در سطح بین‌المللی موجب انتقال ثروت و سرمایه از افراد و کشورهای ثروتمند و غنی به مناطق فقیرتر می‌شود. نهایتاً، این توزیع درآمد تجدیدشده در بین جوامع محلی در نتیجه گردشگری و سرمایه کشورهای غنی‌تر در آساینده‌های اکوتوریسم انجام می‌شود.

۲. اندک بودن موانع تجاری برای گردشگری برخلاف بسیاری از اشکال تجارت بین‌الملل، گردشگری معمولاً از تحمیل موانع تجاری مانند سهمیه‌بندی‌ها و تعرفه‌ها رنج نمی‌برد. به عبارت دیگر، با اینکه بسیاری از کشورها و بلوک‌های تجاری مانند اتحادیه اروپا به منظور حفاظت از بازارهای داخلی محدودیت‌هایی برای واردات قرار می‌دهند، کشورهای علاقه‌مند به گردشگری برای شهروندان خود محدودیت‌هایی بر حقوق آن‌ها برای خروج از کشور، نوع مقصد و مدت زمان سفر آن‌ها قرار نمی‌دهند (Movahed & et al., 2011: 187).

۳. گردشگری و تقویت روابط و مشاغل و صنایع: با توجه به تنوع کالاها و خدمات مورد نیاز گردشگران در مقصد، از محل اقامت گرفته تا حمل و نقل و سوغات محلی، اکوتوریسم به‌طور بالقوه فرصت‌های بیشتری از دیگر صنایع برای ارتباطات و اشتغال به وجود می‌آورد، که به دو صورت ارتباطات مستقیم (ارائه غذا) و ارتباطات غیرمستقیم با صنعت ساخت‌وساز نیازهای گردشگران را برآورده می‌کند؛ توسعه چنین ارتباطات و پیوندهایی به عوامل گوناگونی مانند در دسترس بودن

امور، تنوع و بلوغ اقتصاد محلی، کیفیت کالاها و تولیدی محلی و رضایت گردشگران بستگی دارد.

۴. گردشگری و استفاده از طبیعت به‌منزله زیرساختی رایگان: منابع طبیعی نیاز اولیه اکوتوریسم در بسیاری از کشورها خصوصاً کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته است. بنابراین، اکوتوریسم در مقایسه با سایر صنایع دارای هزینه‌های آغازین کمتری است؛ به بیانی ساده‌تر، این منابع «رایگان» هستند. سلامتی ثروت است و مشاغل مرتبط با آن همیشه متقاضی زیادی دارند. سلامتی یک نوع دارایی است و تقاضا برای مشاغل مرتبط با آن همواره وجود دارد. از آنجایی که در این محیط طبیعی می‌توان از مواد ارگانیک و طبیعی استفاده کرد و از این مجرا به سلامت جسمی افراد که خود مقدمه سلامت روان نیز هست، یاری رساند. این شیوه تفریح در سطح جهان در حال رشد است و می‌تواند به‌عنوان یک تجارت نوآورانه با استفاده از طبیعت و با حداقل سرمایه صورت گیرد.

۵. گردشگری روستایی به‌منزله سیاستی در بازساخت سکونتگاه‌های روستایی: بازساخت به معنای تصحیح، مرمت یا غلط‌گیری آن چیزی است که اشتباه شده است و حاکی از وضعیت غیررضایت‌بخش است. برای اولین بار، در اواخر قرن هجدهم، از این کلمه استفاده می‌شود و این اعتقاد وجود دارد که این کلمه از جنبش انجمن کریستوفر ویویول^۲ سرچشمه گرفته؛ جنبشی که «اصلاحات پارلمانی» هدف اصلی آن مشخص شده است. تأکید بر تأثیر فضا در فعالیت‌های انسانی و محیط‌های اجتماعی، یا تحت‌الشعاع محیط قرار گرفتن فعالیت و ارزش‌های انسانی به توسعه پایدار روابط انسان و محیط اشاره می‌کند که جغرافی‌دانان سنتی از آن حمایت کرده‌اند (محیط‌گرایی). از دهه ۱۹۸۰، جهانی‌سازی باعث ایجاد نهاد جدیدی به نام بازسازی محیط در مناطق روستایی شد. روند بازسازی روستاها نه تنها موجب بی‌انگیزه شدن روستائیان نمی‌شود، بلکه در بسیاری از مناطق سرمایه‌گذاران دولتی و خصوصی از آن حمایت می‌کنند. همچنین، با توسعه اکوتوریسم، تعداد متقاضیان بازسازی روستاها از جمله بازسازی مکانی و منازل مسکونی، بازسازی اجتماعی و بازسازی فرهنگی جغرافیای روستایی رو به افزایش است. به عبارت دیگر، منظور از بازسازی در زمینه‌های وسیع اکوتوریسم کشاورزی، توسعه مقصد روستایی، برنامه‌ریزی منظر روستایی و دگرگونی در دهکده‌های سنتی است و در بُعد اجتماعی منظور از

درونی جامعه و براساس راهکارهای عام توسعه، که اغلب از طریق نیروهای خارجی طراحی و هدایت می‌شوند، محقق می‌شود، درحالی‌که در الگوهای توسعه اقتصاد محلی هدف و غایت ایجاد مشاغل سبز به معنای مشاغل سازگار با محیط زیست و سیستم‌های توسعه متناسب با اجتماع محلی است. نهایتاً، در این فرایند تلاش می‌شود، با ایجاد شرایط مناسب، مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان، کاربران به کارفرمایان و کارگران به صاحبان فعالیت‌های اقتصادی تبدیل شوند تا بدین ترتیب هدایت توسعه به دور از هرگونه وابستگی به نیروهای خارجی انجام شود. در همین خصوص، توجه به اصول استقلال اقتصادی، پایداری بوم‌شناختی، کنترل جامعه، نحوه برخورد با نیازهای شخصی و ارتقای فرهنگ اجتماعی از موارد مهم و ضروری به شمار می‌آید (Efennel, 2015: 286).

بازسازی آموزش جامعه محلی و نحوه برخورد آن‌ها با گردشگران است که در این میان مهم‌ترین موضوع بازسازی سکونتگاه‌های روستایی است. بنابراین، مناطق روستایی موجودات ساده جغرافیایی یا پیوسته‌های مناطق شهری به منزله فضاهایی شناخته می‌شوند که می‌توانند با بازسازی به‌طور طولانی‌مدت جوان‌سازی شوند.

طبق تعاریف و مباحث تعریف‌شده در اکوتوریسم، پایه و اساس گردشگری روستایی بر الگوهای توسعه اقتصادی محلی بنا شده است. پیش از هرچیز، گفتنی است که مفهوم الگوی توسعه اقتصادی محلی و الگوی توسعه اقتصاد سنتی با وجود قرابت معنا دارای اختلافات مفهومی فاحشی هستند؛ بدین معنی که در الگوهای توسعه اقتصادی سنتی هدف و غایت جذب و ایجاد اشتغال در جامعه بدون توجه به ساختارهای

پیشینه پژوهش

جدول ۱: پیشینه پژوهش

منبع	عنوان	نتایج
میرزاده کوه‌شاهی و رستمی (2013)	شناسایی راهبردهای توسعه اکوتوریسم جامعه‌بنیاد در جزیره قشم از نگاه فعالان بوم‌گردی با استفاده از مدل استراتژیک SOAR	توسعه اکوتوریسم جامعه‌بنیاد در جزیره قشم به کارآمدی نظام مدیریتی نیاز دارد.
سلیمان و همکاران (2022)	اکوتوریسم کویری و توسعه پایدار روستایی استان خراسان جنوبی	در ارتباط با مزیت‌های گردشگری در نواحی کویری عوامل متعددی دخیل هستند که مهم‌ترین آن‌ها مربوط به ایجاد آرامش روحی و روانی، استفاده از چشم‌اندازهای خاص کویری به‌منظور فعالیت‌هایی مانند عکاسی است و از نظر بخش اقتصادی در وضعیت اقتصادی خانوارها از ابعاد گوناگون تأثیرگذار است.
حجت شمامی و جوان (2023)	اکوتوریسم و پایداری محیط زیست روستایی در شهرستان رودبار	اکوتوریسم در محدوده مورد مطالعه قابلیت این را دارد که بنیان توسعه گردشگری سبز در فضاهای روستایی را بنا نهد.
عالی و صادقی (2023)	ارزیابی میزان تأثیرگذاری عوامل مؤثر در توسعه اکوتوریسم در نواحی روستایی (مطالعه موردی: مسیر گردشگری اورامانات)	گردشگری و اکوتوریسم همانند هر فعالیت دیگری اشتغال‌زا و منبع درآمد است و زنجیرهای فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی را به وجود می‌آورد و می‌تواند راهبردی برای توسعه همه‌جانبه دولت از نظر اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی باشد.
سپهوند و همکاران (2020)	راهکارهای توسعه اکوتوریسم پایدار مبتنی بر قابلیت‌های جوامع محلی منطقه گردشگری کهمان در شهرستان سلسله	براساس نظر کارشناسان، راهکارهای زیرساختی در اولویت بالاتری از سایر راهکارها قرار دارد که دربرگیرنده راهکارهای فرعی همچون برقراری امنیت، تبلیغ گسترده و اطلاع‌رسانی از طریق گوناگون به‌منظور آشنایی با منطقه، توسعه تسهیلات بهداشتی در منطقه و تصویب قوانین و مقررات حمایتی از این صنعت است.

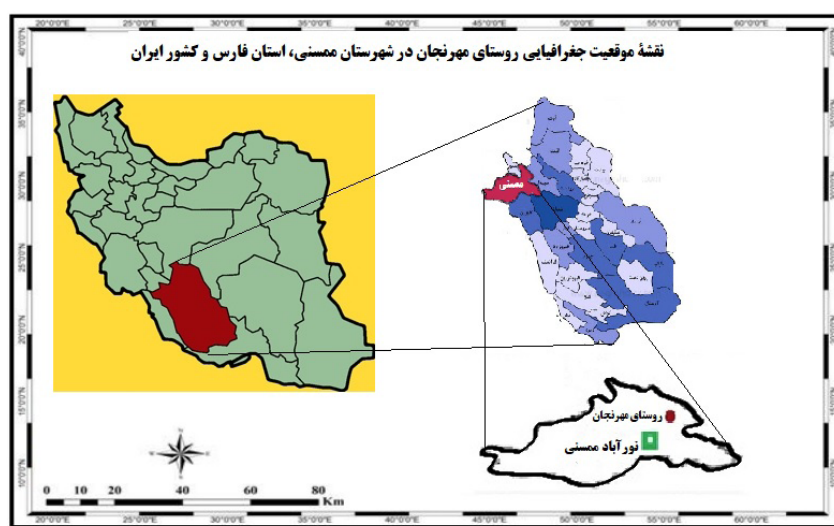

منبع	عنوان	نتایج
نادری و سعادت (2016)	بررسی تأثیر تحرکات فضایی اکوتوریسم در توسعه پایدار گردشگری روستایی	برخلاف تصور محققان رشدگرا، نگاه به توسعه گردشگری با رویکرد نظریه‌ای توسعه پایدار عامل محدودکننده فعالیت‌های گردشگری نیست، بلکه عاملی برای تداوم حفظ و گسترش فعالیت‌های گردشگری در بلندمدت برای نسل‌های بعدی است.
سجاسی قیداری و همکاران (2014)	اولویت‌بندی سطح کارآفرینی اکوتوریستی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای با پتانسیل گردشگری روددره‌ای استان تهران)	روستاهایی که در مسیرهای شلوغ و با مقاصد دوم گردشگری قرار دارند، بیشترین سهم را در بین کل عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی اکوتوریستی در مقایسه با سایر روستاها دارند.
تیروینگدم (2019)	شناخت محیط زیست و آثار اکوتوریسم، بررسی آثار مستقیم و غیرمستقیم	نتایج نشان می‌دهد که هویت زیست محیطی قوی‌تر مستقیماً به نگرش مثبت‌تر به اکوتوریسم، علاقه بیشتر به اکوتوریسم و تمایل بیشتر برای پرداخت حق بیمه منجر می‌شود.
هویت و ماسون (2018)	توسعه پایدار روستایی در پرزدلون کاستاریکا	گردشگری به‌منزله اقتصاد مکمل کشاورزی در پرزدلون کاستاریکا عمل می‌کند.

منطقه مورد مطالعه

است، در منطقه تنگ الله دهستان جاوید قرار دارد و یکی از سرشاخه‌های رودخانه فهلپیان از آن می‌گذرد. این روستا در گذشته به نام‌های مهرنگان و مهرنگون نیز نامیده می‌شده است که در اینجا به معنای سرزمین پیمان‌ها است (Nazari, 2013: 3).

مهرنجان روستایی در شمال غربی شهرستان نورآباد ممسنی از دهستان جوزار و توابع استان فارس با طول جغرافیایی ۵۱/۷۰ و عرض جغرافیایی ۳۰/۲۲ قرار گرفته است. این روستا در کوهپایه کوه رنج قرار گرفته

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی روستای مهرنجان

ساکنان و استفاده گسترده از مصالح بوم‌آورد و سنتی است. به واسطه نوع معماری خانه‌های مهرنجان، سیمایی شبیه به ماسوله گیلان دارد.

بافت روستا با پیروی از شیب‌بندی زمین و مسیر جوی‌های عبوری است. این بافت نمادی از تأثیرپذیری از نحوه زندگی مردم و ویژگی‌های اقتصادی و معیشتی

شکل ۲: بافت روستا قبل و بعد از زلزله و بازسازی

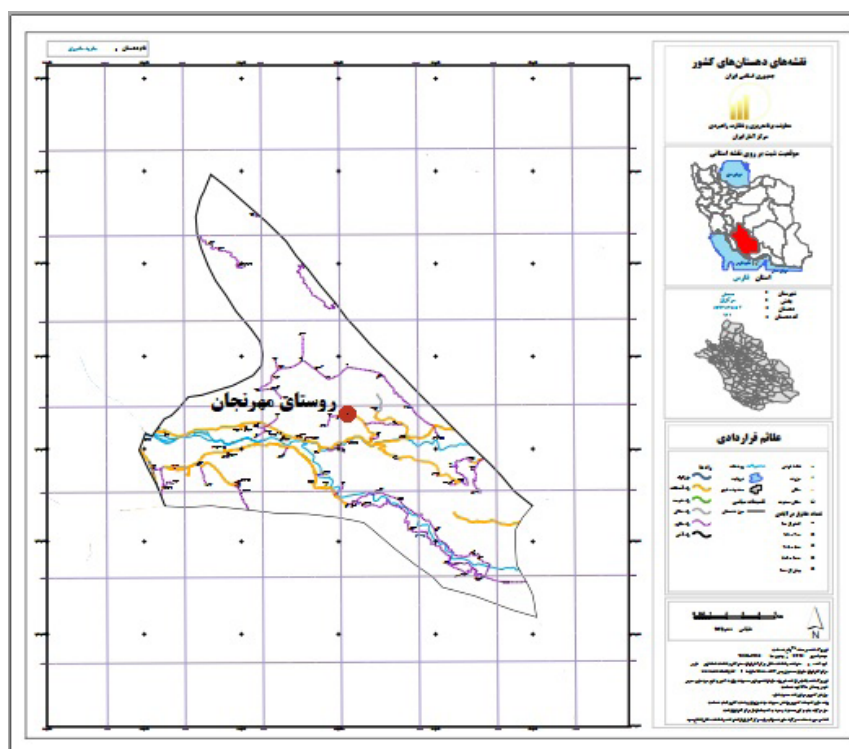
مهنرجان، به واسطه قرار گرفتن در کنار رودخانه و موقعیت کوهستانی، آب‌وهوای دلپذیر و مطبوعی دارد. در نتیجه، اقلیمی خنک و مطبوع دارد. از نظر وضعیت اقلیمی، آب‌وهوای تابستان‌های این منطقه خنک است و درختان انار، گردو، بنه (پسته وحشی)، بلوط و مزارع برنج محلی چمپا موجب سرسبزی محیط روستا و طبیعت اطراف آن شده‌اند. لبنیات محلی و صنایع دستی از جمله گلیم و جاجیم، داروهای عطاری و محصولات کشاورزی مهم‌ترین منابع اقتصادی روستا هستند (Nazari & khademi., 2013: 5).

شکل ۳: تصاویری از منطقه مورد مطالعه

است. مهنرجان در حال حاضر به چهار محله رنگکی، دارگرگی، خارنگون و کورا تقسیم می‌شود که در سال‌های اخیر به دلیل نبود شغل و کم‌آبی روند مهاجرت به نورآباد، شیراز و سپیدان زیاد بوده است. مردم مهنرجان لر هستند و به زبان لری سخن می‌گویند. براساس آمار و اطلاعات سرشماری ۱۳۹۵، جمعیت این روستا ۱۵۰۸ نفر بوده است.

مهنرجان از روستاهای گردشگری نورآباد ممسنی به شمار می‌رود که باید در مسیر نورآباد - مصیری (نورآباد - گچساران)، بعد از عبور از پل فهلیان، جاده انحرافی سمت راست را به فاصله ۲۲ کیلومتر یا جاده فرعی سپیدان - یاسوج را که مسیری کوتاه‌تر دارد پیمود تا به روستا رسید. نحوه دسترسی به روستا از طریق ماشین شخصی و وسایل نقلیه عمومی نیز امکان‌پذیر

شکل ۴: موقعیت جغرافیایی روستای مهرنجان در بخش مرکزی و دهستان جاوید ماهوری^۱ (Iran Statistics Center, 2015)

مهرنجان در سطح محلی و منطقه‌ای است که گردشگران به صورت خانوادگی، گروه‌های دوستانه و مجردی و اردوهای علمی به این روستا سفر می‌کنند. البته، قابل ذکر است که این روستا گردشگرانی در سطح ملی هم دارد که بسیار ناچیز است و انگیزه اکثریت افراد از سفر به این روستا تنوع طبیعی و آب‌وهوای مطبوع خصوصاً در تابستان است. به طور کلی، قابلیت‌ها و پتانسیل‌های گردشگری روستا در جدول ۲ طبقه‌بندی شده است. این قابلیت‌ها عبارت هستند از:

مردم محلی مایحتاجشان را از طریق دو یا سه مغازه‌ای که در روستا وجود دارد تهیه می‌کنند که دلیل اصلی مهاجرت روستاییان خصوصاً افراد تحصیل کرده و جوان کمبود امکانات است. بیشتر محلات تلفن ندارند و موبایل هم به دلیل قرارگیری روستا در پشت کوه‌های مرتفع آنتن‌دهی مناسبی ندارد و به نوعی در حق این روستا کم‌لطفی شده است که با توجه به جاذبه‌های طبیعی و اکوتوریسمی نیازمند توجه ویژه‌ای از جانب مسئولان است. در حال حاضر، گردشگری روستای

جدول ۲: جاذبه‌های گردشگری روستای مهرنجان

جاذبه‌های گردشگری روستای مهرنجان	
الف) گردشگری سلامت	۱- داشتن گیاهان دارویی فراوان
ب) گردشگری ماجراجویانه	۱- اسکی روی برف در زمستان ۲- غارگردی ۳- دیدن آبشارها

1. <https://old.sci.org.ir/%D9%86%D9%82%D8%B4%D9%87-%D8%AF%D9%87%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86%D9%87%D8%A7%D8%B3%D8%A7%D9%84-%DB%B1%DB%B3%DB%B9%DB%B0%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3>

جاذبه‌های گردشگری روستای مهرنجان

ج) طبیعت‌گردی	۱- پیاده‌روی و مکاشفه طبیعت ۲- کوهنوردی ۳- وجود حیوانات و گیاهان ۴- بازدید از مزارع و باغ‌ها
د) گردشگری علمی	۱- بازدید جغرافیایی، زمین‌شناسی، ژئومورفولوژی ۲- اردوهای علمی
ه) گردشگری فرهنگی - تاریخی	۱- وجود امامزاده ۲- کوه معروف به شاه‌نشین که محل زندگی شاهان قدیم بوده است به همراه سنگ‌نوشته‌های تاریخی

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کیفی است که از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی بوده، از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا اکتشافی است. مشارکت‌کنندگان پژوهش را نخبگان محلی و نهادهای مرتبط تشکیل داده‌اند. بدین منظور، از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی استفاده شد و مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری و تا جایی که دیگر مشارکت‌کنندگان اطلاعات جدیدی برای ارائه نداشتند ادامه یافت. در آخر، تعداد آن‌ها به ۲۶ تن رسید. روش تحلیل داده‌ها روش تحلیل محتوا با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودی ای است. روش تحلیل، در این پژوهش، به لحاظ سطح تحلیل کارکرد توصیفی و به لحاظ تعداد منابع تطبیقی است که با توجه به دوره زمانی در طول روند پژوهش انتخاب اجرا شده است (Tahmasebi, 2011: 41).

نرم‌افزار مکس کیودی ای برای کدگذاری و تحلیل داده‌های کیفی در رویکردهای مختلف پژوهش کیفی از جمله گراند تئوری، پدیدارشناسی، تحلیل محتوا، پژوهش تاریخی و مطالعه موردی استفاده می‌شود. برای کدگذاری و تحلیل داده‌های کیفی، نرم‌افزارهای

گوناگونی توسعه یافته‌اند. استفاده از نرم‌افزار برای کدگذاری داده‌های کیفی این امکان را برای پژوهشگران فراهم می‌کند تا هم‌زمان کدها، قطعات کدگذاری شده و مصاحبه‌ها را در اختیار داشته باشند. همچنین، با چند حرکت ساده، به همه موارد مورد نظر مربوط به یک کد خاص دسترسی داشته باشند. برنارد برلسون^۱، با استفاده از نوعی تقسیم‌بندی مشخص در ۱۹۵۲، پنج هدف عمده را برای تحلیل محتوا مشخص کرد که عبارت هستند از: (۱) توصیف ویژگی‌های اصلی محتوای پیام؛ (۲) توصیف ویژگی‌های شکلی محتوای پیام؛ (۳) استنباط مفاهیم مورد نظر تهیه‌کنندگان محتوا؛ (۴) استنباط برداشت مخاطبان پیام از محتوای آن و (۵) پیش‌بینی آثار محتوا در مخاطبان (Ghaedi et al., 2016: 62).

یافته‌های پژوهش
ویژگی دموگرافیکی و مشخصات
مشارکت‌کنندگان

در بخش اول، مشخصات افراد در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳: دموگرافیکی و مشخصات نخبه‌ها و کارشناسان

جنسیت	درصد (%)	سن	درصد (%)	سطح تحصیلات	درصد (%)	درآمد ماهیانه (تومان)	درصد (%)
مرد	۶۸	۲۰-۳۰	۱۱	فوق لیسانس و بالاتر	۲۲	تا ۵۰۰ هزار	۸
زن	۲۲	۳۰-۴۰	۳۷	لیسانس	۵۱	تا ۱۵۰۰ میلیون	۱۲

1. Bernard Berelson

جنسیت	درصد (%)	سن	درصد (%)	سطح تحصیلات	درصد (%)	درآمد ماهیانه (تومان)	درصد (%)
وضعیت تأهل	درصد	۴۰-۵۰	۲۹	فوق دیپلم	۱۴	۱ تا ۱/۵ میلیون	۲۴
متأهل	۸۳	۵۰-۶۰	۱۸	دیپلم	۱۱	۱/۵ تا ۲ میلیون	۴۷
مجرد	۱۷	بیشتر از ۶۰	۵	راهنمایی و ابتدایی	۲	بیشتر از ۲ میلیون	۹

جدول ۴: نظرهای مصاحبه‌شوندگان و فراوانی آن‌ها در نرم‌افزار مکس کیودی‌ای در شاخص‌های چهارگانه

شاخص‌ها	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	فراوانی
زبان و پوشش محلی	ü					ü			ü				ü					ü				ü					۱۱
برگزاری سمینارها و همایش‌ها								ü										ü				ü					۶
جاذبه‌های مذهبی														ü													۱
صنایع دستی و غذاهای محلی					ü								ü									ü					۵
برگزاری دوره‌های کارآفرینی						ü																					۴
مهمان‌نوازی	ü				ü				ü				ü					ü				ü					۱۵
پیشینه تاریخی قومی	ü				ü				ü				ü					ü				ü					۱۳
مهاجرت جوانان	ü				ü				ü				ü					ü				ü					۱۱
آداب و رسوم محلی	ü				ü				ü				ü					ü				ü					۱۲
سطح سواد جامعه																											۶
آموزش جامعه محلی	ü				ü				ü				ü					ü				ü					۱۵
تشکیل تعاونی‌های مردمی										ü																	۴
تأمین امنیت	ü				ü				ü				ü					ü				ü					۱۳
میانگین																											
فقر اقتصادی										ü																	۷
بودجه قطعی																											۲
توزیع نامناسب گردشگر																											۵
کمبود آمار اطلاعاتی																											۳
اقتصاد جایگزین	ü																										۹
مد کم مسافت																											۵
اجناس یا کیفیت																											۴
اجناس ارزان																											۲
سرمایه‌گذاری بخش خصوصی																											۵
بازار محصولات کشاورزی	ü																										۱۱
افزایش اشتغالزایی	ü																										۸
میانگین																											
۲/۲۹																											

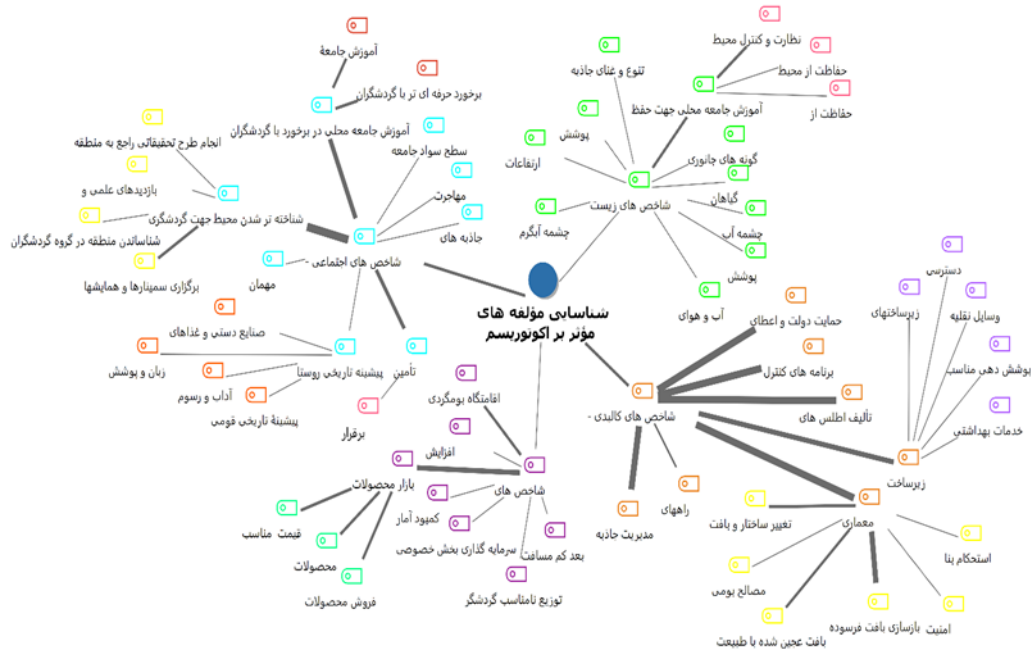
۷				ü			ü													توج و غنای جاذبه
۶			ü			ü														آب‌وهوای مطلوب
۷				ü																چشمه آب فراوان
۳																				چشمه آب‌گرم
۹	ü																			پوشش جنگلی
۵				ü																پوشش مرتعی
۶	ü																			گیاهان دارویی
۷			ü	ü																گونه‌های جانوری متنوع
۷																				ارتفاعات فراوان
۲																				نظارت و کنترل محیط طبیعی
۲/۲۱	میانگین																			
۲																				خدمات رفاهی
۱																				مدیریت جاذبه‌ها
۱۴		ü		ü		ü	ü		ü	ü		ü		ü		ü		ü		تغییر ساختار و یافت
۸		ü																		رामه‌های ارتباطی
۹	ü			ü																زیرساخت‌های ارتباطی
۲				ü																دسترسی آسان
۶																				وسایل نقلیه
۷				ü																پوشش‌دهی مناسب ارتباطات
۲																				خدمات بهداشتی مناسب
۱۶	ü	ü				ü			ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü	معماری خانه‌ها
۶																				استحکام بنا
۳																				امینت ساختمانی
۱۵		ü		ü	ü	ü			ü	ü		ü		ü		ü		ü	ü	بازسازی بافت فرسوده
۱۱		ü																		بافت عجین‌شده با طبیعت
۴																				مصالح بومی
۴																				تألیف اطلس‌های گردشگری
۱																				برنامه‌های کنترل سیلاب
۳/۹	میانگین																			

شاخص زیست‌محیطی

شاخص کالبدی - نهادی

تعداد ۲۶ مصاحبه با نخبه‌های محلی و نهادهای مرتبط، با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودی‌ای، ۴ بعد و ۳۲ مقوله از متن این مصاحبه‌ها استخراج و شناسایی شد و، طبق خروجی حاصل از تحلیل داده‌ها در این نرم‌افزار، ۴ بعد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی - نهادی در شکل ۳ ارائه شد.

شکل ۵: شاخص‌های مؤثر در توسعه اکوتوریسم روستایی

شکل ۶: ابعاد چهارگانه و مقوله‌های ۳۲ گانه توسعه اکوتوریسم روستایی در روستای مهرنجان

رودخانه دائمی، موضوع بسیار مهمی است. همچنین، موضوع ایجاد اقامتگاه بوم‌گردی هم جزء معدود نظریاتی بود که موضوع مهمی به نظر می‌رسد؛ زیرا گردشگران منطقه به چادر زدن در طبیعت اکتفا می‌کنند، درحالی‌که در صورت ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی اشتغال‌زایی در جامعه محلی رونق می‌گیرد و مهاجرت جوانان کاهش و اقتصاد منطقه بهبود می‌یابد.

در شکل ۶، مقوله‌های کدگذاری شده در شکل ۵ که به صورت نمودار خوشه‌ای نمایش داده شده است به تفکیک دسته‌بندی شدند. مقوله‌هایی که با خط پررنگ‌تر (شکل ۵) مشخص شده‌اند اهمیت بسزایی در توسعه اکوتوریسم روستایی دارند. در بین مصاحبه‌ها و پرسش‌نامه‌ها تنها یک نفر به برنامه کنترل سیلاب اشاره کرد که، با توجه به بارانی بودن منطقه در بیشتر ایام سال و قرار گرفتن در مسیر

شکل ۷: نمودار شنون حاصل از خروجی داده‌ها با نرم‌افزار مکس کیودی‌ای

اجتماعی - فرهنگی آموزش جامعه محلی به منظور آموزش نحوه برخورد با گردشگران تأثیرگذارترین مؤلفه در توسعه اکوتوریسم روستایی تعریف می‌شوند.

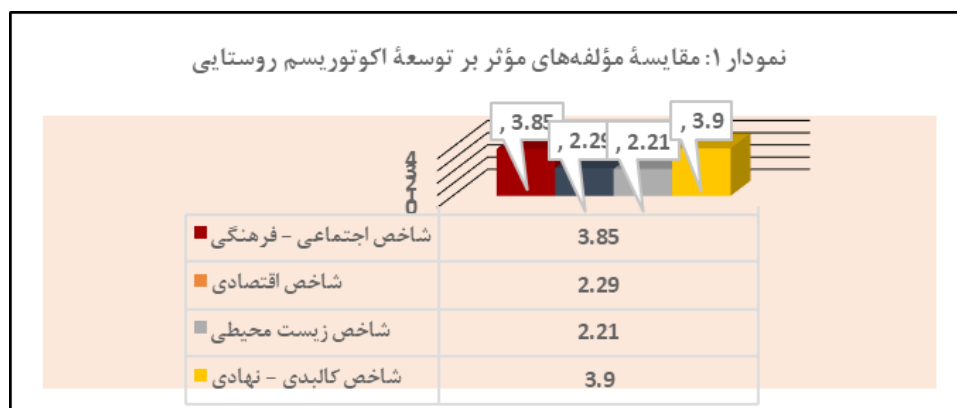
مقایسه مؤلفه‌های مؤثر در توسعه اکوتوریسم روستایی و اولویت بندی مؤلفه‌ها

براساس میانگین‌های به دست آمده از شاخص‌های موجود در مصاحبه و پرسش‌نامه، میانگین هریک از مؤلفه‌های مربوط به توسعه اکوتوریسم روستایی محاسبه و تجزیه و تحلیل شدند. براساس آمار به دست آمده از مؤلفه‌ها، شاخص‌ها

با توجه به شکل ۷ براساس نمودار شنون در تحلیل مکس کیودی‌ای، هرچه مربع‌های موجود بزرگ‌تر و به رنگ قرمز باشند در توسعه اکوتوریسم روستایی تأثیر بیشتری دارند. به تبع، هرچه کوچک‌تر و به رنگ بنفش باشند تأثیر کمتری دارند. به عبارتی، مواردی که به رنگ قرمز مشخص شده‌اند می‌توانند فرضیه پژوهش در نظر گرفته شوند. بنابراین، تحلیل یافته‌ها براساس شکل ۷ حاکی از آن است که در شاخص کالبدی - نهادی مقوله معماری روستا و بازسازی آن، در شاخص زیست محیطی مقوله آموزش جامعه محلی برای حفظ منابع طبیعی، در شاخص اقتصادی مؤلفه بازار محصولات کشاورزی و در شاخص

اولویت بندی شده اند. نتایج نشان می دهد که شاخص کالبدی - نهادی (با میانگین ۳/۹) تأثیرگذارترین شاخص در توسعه اکوتوریسم روستایی روستای مهرنجان است. همچنین، شاخص اجتماعی - فرهنگی (با میانگین ۳/۸۵)، شاخص اقتصادی (با میانگین ۲/۲۹) و در نهایت شاخص زیست محیطی (با میانگین ۲/۲۱) در رده های بعدی اولویت توسعه اکوتوریسم روستایی قرار دارند که در نمودار ۱ مشاهده می شوند.

شکل ۸: نمودار مقایسه مؤلفه های مؤثر بر توسعه اکوتوریسم روستایی

در جدول ۵، شاخص های مطرح شده در توسعه اکوتوریسم روستایی براساس میانگین های به دست آمده اولویت بندی شده و براساس مصاحبه های انجام شده راهکارهای اجرایی کردن شاخص ها بیان شده است.

جدول ۵: اولویت بندی مقوله ها و فهرست راهکارهای حاصل از تحلیل کمی و کیفی

رتبه	استراتژی	میانگین نمرات	چگونگی اجرایی شدن شاخص ها براساس مصاحبه های اخذ شده
۱	بازسازی بافت قدیم روستا پس از زلزله و ایجاد طرح پله ای خانه ها برای جذب گردشگران و ایجاد اقامتگاه های بوم گردی به منظور اشتغال زایی از طریق توسعه اکوتوریسم	۳/۷۲	حمایت دولت و اعطای وام بانکی با بهره کم
۲	استفاده از فرهنگ سنتی محلی، تعدد و تنوع صنایع دستی و روحیه مهمان نوازی بومیان برای برگزاری فستیوال های سنتی	۳/۴	از طریق پرهیز از تجمل گرایی و تشریفات در هر مراسم
۳	معرفی پتانسیل های بالقوه گردشگری منطقه برای افزایش انگیزه سرمایه گذاری هم در بخش خصوصی و هم در بخش دولتی	۳/۱۸	اعتمادبخشی
۴	آموزش جامعه محلی برای توسعه اکوتوریسم و نحوه رفتار با گردشگران	۲/۹۹	ارائه آموزش های صحیح از پایین ترین رده در خصوص آگاهی از قوانین
۵	تألیف اطلس های گردشگری روستاهای مستعد و هماهنگی و اطلاع رسانی به آژانس های مسافرتی	۲/۹	استفاده از افراد متخصص و کاربلد
۶	بهره مندی از جاذبه های گردشگری ورزشی منطقه و ایجاد سرمایه گذاری در زمینه های ورزشی و تفریحی منطقه	۲/۸۹	تبلیغات
۷	جذب گردشگران علمی و دانشگاهی با توجه به فراوانی گردشگر در زمینه های علمی	۱/۹۹	تقویت سامانه ارزیابی موجود به طور مستمر

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این مطالعه رهیافت‌های توسعه اکوتوریسم روستایی در روستای مهرنجان شهرستان نورآباد ممسنی با استفاده از روش تحلیل محتوا در روستای مهرنجان است. بر این اساس، موقعیت کنونی این منطقه تجزیه و تحلیل شده است. موحدی و رجبی‌فر (2018)، در پژوهش «اکوتوریسم روستایی عاملی جهت پایداری زیرساخت‌های روستا»، نشان دادند که یکی از مهم‌ترین مشکلات مهم روستاییان نبود زیرساخت‌های مناسب و پایدار است و این امر روند مهاجرت روستاییان به شهرها را تسریع کرده است. در پژوهش حاضر، این موضوع از جمله مسائل و معضلات موجود در روستای مهرنجان معرفی شده است. احمدی و همکاران (2016) در «تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در نواحی روستایی شهرستان زنجان مورد: روستاهای دشت سهرین» نشان دادند که عوامل زیرساخت، توان محلی و تبلیغات با ایجاد شرایط مناسب زمینه شکل‌گیری توسعه اکوتوریسم را در محدوده مورد مطالعه فراهم می‌کنند. نتایج این پژوهش با نتایج با پژوهش حاضر همسو است. نادری و سعادت (2016)، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی اهمیت تحرکات فضایی اکوتوریسم بر توسعه پایدار گردشگری روستایی»، رویکرد نظریه‌ای توسعه پایدار را عاملی برای تداوم حفظ و گسترش فعالیت‌های گردشگری در بلندمدت برای نسل‌های بعدی دانسته‌اند. نتایج این پژوهش با پژوهش حاضر همسو است و در نتیجه توجه به الگوهای فضایی اکوتوریسم از نظر تحلیل میزان مراجعه و ورود گردشگران در مقاطع زمانی مهم به شمار می‌رود. حیدری ساربان و حاجی حیدری (2016) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی مطالعه موردی: روستای موئیل شهرستان مشگین‌شهر» با پژوه حاضر به نتایج مشابهی دست یافتند. بر این اساس، مشخص شد که دو عامل کالبدی - نهادی در وضعیت نامطلوبی قرار دارند و نیازمند توجه و رسیدگی هستند و دو عامل طبیعی و فرهنگی مطلوبیت زیادی برای جذب گردشگر و موفقیت توسعه گردشگری روستایی دارند و در نهایت پیشنهادها کاربردی ارائه شدند. انوری و همکاران (2011)، با بررسی «نقش محوری گردشگری روستایی در توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: روستاهای ناحیه تفتان، شهرستان خاش» دریافتند که استعداد و قابلیت روستاهای مورد مطالعه در جذب گردشگر به‌منظور توسعه اقتصادی - اجتماعی و نیازمندی‌های

آن‌ها برای بهره‌برداری از صنعت گردشگری و توسعه آن بالا است که این نتایج با پژوهش حاضر همسو است. کرمی دهکردی و همکاران (2011) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که هفت عامل برنامه‌ریزی دولتی، مشارکت، فرهنگ، بهداشت، محیط زیست، تبلیغات و امنیت عوامل مؤثر در توسعه گردشگری در این استان هستند که در محدوده مورد مطالعه در مرحله اجرا قرار نگرفته‌اند و پژوهش حاضر از نظر جمع‌آوری داده‌ها از طریق نخبگان محلی، کارشناسان و براساس اطلاعات، دانش و نیاز محلی (به دلیل بومی بودن اکثر کارشناسان و نخبه‌ها) با کرمی و همکاران همسانی دارد.

روستای مهرنجان، با برخورداری از پتانسیل‌های بالقوه بالای گردشگری به‌ویژه در زمینه اکوتوریسم، قابلیت‌های فراوانی در حوزه گردشگری دارد و با توجه به عناصر و مواهب طبیعی فراوان و غنی آن می‌توان با برنامه‌ریزی منظم، دقیق و منطبق با توان‌های این منطقه در رفع ضعف‌ها و افزایش قابلیت توسعه اکوتوریستی منطقه گام برداشت. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که بازسازی بافت قدیم روستا پس از زلزله و ایجاد طرح پله‌ای خانه‌ها و ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی برای اشتغال‌زایی از طریق توسعه اکوتوریسم تأثیرگذارترین راهبرد بوده است. اما به نظر می‌رسد در اکثر موارد الگوهای مورد استفاده در این بازسازی‌ها بدون در نظر گرفتن الگوهای معماری ارگانیک و بومی طراحی شده باشند. با توجه به اینکه این منطقه با داشتن سابقه تاریخی طولانی دارای معماری کوهستانی خاصی است، توجه به الگوهای بومی ضروری به نظر می‌رسد.

نبود زیرساخت‌های گردشگری و عدم فرهنگ‌سازی عمومی به‌منظور ایجاد انگیزه برای کسب درآمد از این صنعت ثروت‌ساز باعث شده در هیچ نقطه از روستا اقامتگاه درخور توجهی برای پذیرایی از میهمانان دیده نشود و اکثر میهمانان این روستا به چادر زدن در فضای باز بسنده کنند یا بدون پرداخت وجه در خانه افراد بومی، آشنایان و دوستان، سکنی گزینند. نکته حائز اهمیت در ساختار و بافت روستا بر هم خوردن ساختار پلکانی و بومی روستا است که بعد از زلزله ۱۳۸۹ توسط برنامه‌ریزی‌های نهادهای ذی‌ربط و ناآگاهی ساکنان به‌طورکلی از بین رفت و جای خود را به ساختمان‌های آجری نوسازی داد که هیچ‌گونه ارتباطی با محیط طبیعی روستا ندارند. به موازات آن، آموزش و اطلاع‌رسانی به ساکنان در نحوه برخورد آن‌ها با گردشگران و جلوگیری از تعارض بین مردم بومی و گردشگران باید بیش از پیش در دستور کار قرار گیرد.

سازمان‌های درگیر به منظور مشارکت با جامعه محلی لازم است برنامه‌هایی زمان‌مند برای بهبود مشارکت بومی در توسعه اکوتوریسم تنظیم کنند. این سازمان‌ها باید جلب همکاری مردم بومی، نظارت و کنترل بر محیط طبیعی با هدف جلوگیری از تخریب آن را در دستور کار قرار دهند. همچنین، برگزاری سمینارها و همایش‌ها، برای معرفی منطقه و جذب سرمایه‌گذاری، به توسعه اکوتوریسم در منطقه کمک می‌کند. در نهایت، برای توسعه گردشگری روستایی به منظور مطالعات آتی پیشنهادها زیر ارائه می‌شود:

- طراحی و تعریف مسیرهای طبیعت‌گردی ناشناخته و کمترشناخته‌شده؛
- تدوین ضوابط طراحی و توسعه فعالیت‌های طبیعت‌گردی؛
- بررسی مدل‌های اجرای گردشگری پایدار؛
- استانداردسازی آموزشی مشاغل و خدمات مورد نیاز انواع تأسیسات گردشگری؛
- تأثیر صنعت گردشگری در برندسازی و نفوذ فرهنگ ایرانی در جوامع جهانی و
- ارزیابی ابزارهای بازاریابی دیجیتال در جذب گردشگران به کشور.

سپاسگزاری

بدین وسیله از نخبگان جامعه محلی و نهادهای مرتبط، که در کمال سعه صدر و با حسن خلق و فروتنی ما را در انجام دادن این تحقیق یاری کردند و از هیچ کمکی دریغ نکردند، صمیمانه تشکر می‌کنیم.

منابع فارسی که معادل لاتین آن در فهرست منابع آمده است:

- احمدی، منیژه، چراغی، مهدی، سلطانی، مینا (۱۳۹۶). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در نواحی روستایی شهرستان زنجان، مورد: روستاهای دشت سهرین. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۶، ۲۱۵-۲۳۱.
- حجت، شمامی، سیروس و جوان، فرهاد (۱۴۰۱). اکوتوریسم و پایداری محیط زیست روستایی در شهرستان رودبار. مطالعات مدیریت توسعه سبز، ۱(۲)، ۵۹-۷۲. <https://doi.org/10.22077/jgmd.2023.6082.1018>
- حیدری ساربان، وکیل و حاجی حیدری، سمیه (۱۳۹۷). تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری

روستایی، مطالعه موردی: روستای موئیل شهرستان مشگین‌شهر). برنامه‌ریزی فضایی، ۷(۴)، ۷۳-۹۲. <https://doi.org/10.22108/spl.2017.103974.1072>

سپهوند، فاطمه، کریمی، سعید و غلامرضایی، سعید (۱۴۰۰). راهکارهای توسعه اکوتوریسم پایدار مبتنی بر قابلیت‌های جوامع محلی منطقه گردشگری کهمان در شهرستان سلسله. گردشگری و توسعه، ۱۰(۲)، ۱۸۵-۱۹۹. <https://doi.org/10.22034/jtd.2020.227007.2018>

سجاسی قیداری، حمدالله، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و پورطاهری، مهدی (۱۳۹۳). اولویت‌بندی سطح کارآفرینی اکوتوریستی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای باپتانسیل گردشگری روددره‌ای استان تهران). پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۳(۵)، ۱۳-۲۷.

صادقی، سجاد و جدیری عباسی، محمد (۱۳۹۴). بررسی زیر ساخت‌های صنعت گردشگری و پتانسیل‌های موجود بر توسعه توریسم تبریز. دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در مهندسی، علوم و تکنولوژی. <https://civilica.com/doc/508302>

طهماسبی، رضا (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره اول متوسطه به روش فرای و گانینگ. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.

عالی، نگین و صادقی، لقمان (۱۴۰۰). ارزیابی میزان تأثیرگذاری عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در نواحی روستایی (مطالعه موردی: مسیر گردشگری اورامانات). مسکن و محیط روستا، ۴۰(۱۷۴)، ۱۵-۲۸. <https://doi.org/10.22034/40.174.15>

فال سلیمان، محمود، میکائیکی، جواد و نیک شاعر، مرجان (۱۴۰۱). اکوتوریسم کویری و توسعه پایدار روستایی استان خراسان جنوبی. مطالعات مدیریت توسعه سبز، ۱(۱)، ۱۱۷-۱۳۲. <https://doi.org/10.22077/jgmd.2022.2284>

فعل، دیوید ای (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر طبیعت‌گردی. ترجمه جعفر اولادی قادیکلایی. دانشگاه مازندران، بابلسر.

نظری، حمید و خادمی، نهال (۱۳۹۲). بازنده‌سازی معماری بومی مسکن روستایی جهت بازسازی مناطق زلزله‌زده، نمونه موردی: روستاهای کوهستانی زاگرس جنوبی استان فارس ممسنی. کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری، تبریز. <https://civilica.com/doc/274562>

References

Aali, N., & Sadeghi, L. (2023). Evaluating the impact of factors affecting the development of ecotourism in rural areas (case study: Oramanat tourism route). *Housing and Village Environment Quarterly*, 40(174), 15-28. [In Persian]

Ahmadi, M., Cheraghi, M., & Soltani, M. (2016). Analysis of factors affecting the development of ecotourism in the rural areas of Zanjan city, Case: Soharin plain villages. *Space Economy and Rural Development Quarterly*, 6, 215-231. [In Persian]

Akman, E., Negiz, N., & Akman, Ç. (2013). Hurry up Slowly for a Sustainable Development. In *Local and Regional Development: Global and Local Perspectives* (Eds.): Ozer, B. and Güven, S. Manisa Celal Bayar University Institute of Social Sciences, pp. 33-54.

Anvari, M. R., Balochi, O., & Hashemzahi, I. (2011). The central role of rural tourism in the development of rural areas, a case study: villages of Taftan district, Khash city. *Quarterly Journal of Geographical Studies of Dry Areas*, 3(9), 67-86. [In Persian]

Ash, M. (1972). Planners and Ecologists. *Town and Country planning*, 40, 219-221.

Björk, P. (2007). *Definition Paradoxes: from Concept to Definition*. (Ed.): Higham, J. Critical Issues in Ecotourism, Elsevier, Burlington, MA, pp. 23-45.

Dorobantu, M. R., & Nistoreanu, P. (2012). Rural Tourism and Ecotourism - the Main Priorities

قائدی، محمدرضا و گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا، از کمی‌گرایی تا (کیفی‌گرایی). فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، ۷(۲۳)، ۵۷-۸۲.

کرمی دهکردی، مهدی، میرک‌زاده، علی اصغر و غیاثوند غیاثی، فرشته (۱۳۹۱). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان استان چهارمحال و بختیاری. جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۳(۱)، ۹۹-۱۱۲.

محمودرضا، انوری، بلوچی، عثمان و هاشم زهی، ابراهیم (۱۳۹۱). نقش محوری گردشگری روستایی در توسعه نواحی روستایی، مطالعه موردی: روستاهای ناحیه تفتان، شهرستان خاش. فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۳(۹)، ۶۷-۸۶.

موحد، علی، کهزادی، سالار و عابدین‌زاده، فریمه (۱۳۹۳). راهبردهای توسعه اکوتوریسم استان کردستان با استفاده از مدل SWOT و QSPM. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۴(۳۲)، ۱۸۱-۲۰۴.

موحدی، محمدهاشم و رجیبی‌فر، بهنام (۱۳۹۸). اکوتوریسم روستایی عاملی در جهت پایداری زیر ساخت‌های روستا. چهارمین همایش بین‌المللی افق‌های نوین در مهندسی عمران، معماری و شهرسازی.

میرزاده کوهشاهی، مهدی ورستمی، منا (۱۴۰۱). شناسایی راهبردهای توسعه اکوتوریسم جامعه‌بنیاد در جزیره قشم از نگاه فعالان بوم‌گردی با استفاده از مدل استراتژیک SOAR. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۲(۴۹)، ۱۰۶-۱۲۳. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2022.142434>

نادری، پیام و سعادت، رحمان (۱۳۹۶). بررسی اهمیت تحرکات فضایی اکوتوریسم بر توسعه پایدار گردشگری روستایی. اولین همایش بین‌المللی برنامه‌ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای رویکردها و کاربردها، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران.

نرگسی، شهین، بابکی، روح‌اله و عفتی، مهناز (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین گردشگری، رشد اقتصادی و توسعه مالی در ایران (۱۳۶۸-۱۳۹۵). اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)، ۱۲(۴۴)، ۶۷-۷۷. <https://sid.ir/paper/229159/fa>

- Planning on Catchment Basin Scale: The Case of Pabuçdere and Kazandere Catchment Basins.
- Mirzadeh Kohshahi, M., & Rostami, M. (2023). Identifying the ecotourism development strategies of the foundation community in Qeshm Island from the point of view of ecotourism activists using the SOAR strategic model. *Quarterly of Geography & Regional Planning*, 12(49), 106-123. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2022.142434> [In Persian]
- Movahed, A., Kohzadi, S., & Abedinzadeh, F. (2011). Ecotourism Development Strategies of Kurdistan Province Using SWOT and QSPM Model. *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 14(32), 181-204. [In Persian]
- Movahadi, M. H., & Rajabifar, B. (2018). Rural ecotourism as a factor in the sustainability of village infrastructures. *The fourth international conference of new horizons in civil engineering, architecture and urban planning*. <https://civilica.com/doc/911502/> [In Persian]
- Naderi, P., & Saadat, R. (2016). Investigating the importance of ecotourism spatial movements on the sustainable development of rural tourism, the first international conference on economic planning, sustainable and balanced regional development, approaches and applications (May 13 and 14, 2016). [In Persian]
- Nargesi, S., Babaki, R., & Efti, M. (2015). Investigating the relationship between tourism, economic growth and financial development in Iran. *Quarterly Journal of Financial Economics*, 12(44), 41-67. [In Persian]
- Nastase, C. (2006). Sustainable development and in Sustainable Development Orientations of Rural Local Communities in Romania.
- Efennel, D. (2015). An introduction to nature tourism, translated by Jafar Oladi Qadiklubi, Babolsar: Mazandaran University. [In Persian]
- Ghaedi, M., & Golshani, A. (2015). Content analysis method, from quantitative to qualitative. *Journal of Psychology Methods and Models*, 7(23), 57-82. [In Persian]
- Goodwin, H. (2007). Indigenous tourism and poverty reduction. *In Tourism and indigenous peoples* (pp. 84-94). Routledge.
- Heydary Sareban, V., & Haji Heydari, S. (2016). Analysis of factors affecting the success of rural tourism, a case study: Moeil village, Meshginshahr city. *Spatial Planning Scientific-Research Quarterly (Geography)*, 7(27), 73-92. [In Persian]
- Hojjat Shamami, S., & Javan, F. (2023). Ecotourism and sustainability in Rural Areas of Rudbar. *Journal of Green development Management Studies*, 1(2), 59-72. <https://doi.org/10.22077/jgmd.2023.6082.1018> [In Persian]
- Howitt, J., & Mason, C. W. (2018). Ecotourism and sustainable rural development in Pè rez Zeledón, Costa Rica. *The Journal of Rural and Community Development*, 13(1), 67-84.
- Karmi Dehkordi, M., Mirkzadeh, A. A., & Ghiathund Ghiyathi, F. (2011). Analysis of factors affecting the development of rural tourism from the perspective of the villagers of Chaharmahal and Bakhtiari province. *Quarterly Journal of Geography and Environmental Planning*, 23(1), 99-112. [In Persian]
- Kiper, T., Uzun, O., & Ustun Topal, T. (2017). Rural Development Oriented Ecotourism

- (case study: villages with riverine tourism potential in Tehran province), *Research and rural planning*, 3(5), 13-27 [In Persian]
- Sephvond, F., Karimi, S., & Gholamrezaei, S. (2020). Sustainable ecotourism development solutions based on the capabilities of local communities in the region Kohman tourism in Selah city. *Scientific-research quarterly of tourism and development*, 10(2). [In Persian]
- Suleiman, M., Makaniki, J., & Nik Shaar, M. (2022). Desert ecotourism and sustainable rural development of South Khorasan province. *Two Quarterly Journals of Green Management and Development*, 1(1), 117-132. [In Persian]
- Tahmasabi, R. (2011). Analysis of content of first high school experimental science books by Fry and Gunning method. Master's thesis of Islamic Azad University, Maroodasht Branch, School of Educational Sciences and Psychology. [In Persian]
- Teeroovengadam, V. (2019). Environmental identity and ecotourism behaviours: examination of the direct and indirect effects. *Tourism Review*, 74(2), 280-292. <https://doi.org/10.1108/TR11-2017-0190>
- sustainable tourism. *The Commerce Journal*, (7), 5-7.
- Nazari, H. & Khademi, S. (2013). Courage to revive the native architecture of rural housing for the reconstruction of earthquake-affected areas (case example: mountain villages of South Zagros, Fars province, Momsani), the first national conference on geography, urban planning and sustainable development, Tehran, March 2013, pp1-17 [In Persian].
- Powell, R. B., & Ham, S. H. (2008). Can Ecotourism Interpretation Really Lead to Pro-conservation Knowledge, Attitudes and Behaviour? Evidence from the Galapagos Islands. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(4), 467-489.
- Sadeghi, S., & Jadiri Abbasi, M. (2014). Investigating the infrastructure of the tourism industry and the existing potentials on the development of tourism in Tabriz. International research conference in engineering, science and technology. [In Persian]
- Sejasi Ghedari, H., Ruknuddin Eftekhari, A., & Portahari, M. (2014). Prioritizing the level of ecotourism entrepreneurship in rural areas